

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 10 Sayı: 48 Volume: 10 Issue: 48

Şubat 2017 February 2017

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

YENİ VATANIN ÖTEKİLERİ: MÜBADELE ROMANLARINDA ÖTEKİ ALGISI

OTHERS OF NEW HOMELAND: PERCEPTION OF OTHER IN POPULATION EXCHANGE NOVELS

Umut DÜŞGÜN*

Öz

Mübadele, Türk edebiyatında, çeşitli yönleriyle ele alınan ve özellikle de 1990 sonrasında kayda değer bir artış gösteren bir tema olarak öne çıkmaktadır. Mübadele konulu romanların yazarları çoğunlukla mübadil kökenli yazarlardır. Bunun yanında mübadele konusu çeşitli disiplinlerde ele alınmış ancak edebiyat sahasında oldukça az sayıda değerlendirilmiştir. Bu çalışmada, konusu mübadele olan romanlar içerisinde, mübadillerin Türkiye'ye gelişleriyle yerli halk arasında yaşanan sorunların oluşturduğu kalıpyargılara, ötekileştirme süreçlerine değinilmeye çalışılmıştır. Mübadele, elbette öncesi, göç sırası ve sonrasıyla farklı dinamikleri barındırmaktadır. Özellikle bu çalışmada, mübadillerin yeni vatanda yerli halk tarafından hangi yönleriyle ötekileştirildiklerine değinilmektedir. Genel bir bakışla, romanlarda, mübadiller dil, inanç, giyim kuşam, gelenek görenek hatta geldikleri coğrafya üzerinden çeşitli adlandırmalara, ithamlara, aşağılamalara ve psikolojik şiddete maruz kalmışlardır. Bu ötekileştirmenin sebebi ise, otokton halkın mübadiller hakkında çok az bilgiye sahip olması gösterilebilir. Bu noktada, mübadillerin dışlandıkları ve bir korku nesnesi haline dönüştükleri görülmektedir. Ayrıca mübadiller bu durumda çoğu kez toplumdan tecrit edilirler ve kendi içlerine kapalı bir biçimde yaşarlar. Bu çalışmada, romanlarda yer alan çeşitli kalıpyargılar ışığında yerli halkın mübadillere bakışı en genel anlamda ele alınan noktadır.

Anahtar Kelimeler: Mübadele, Öteki, Kalıpyargı, Mübadele Romanı.

Abstract

The Population Exchange has emerged as a theme in various aspects of Turkish literature, especially in the post-1990 period. The writers of novels on the subject of Population Exchange are mainly descended from exchangee origin. This issue has been addressed in various disciplines, but literature has been scarcely evaluated in the field. In this study, it was tried to refer to the processes of stereotypes and othering which are caused by the problems experienced among the othochthonous people with the coming of the exchangees in the novels. The exchange, of course, involves different dynamics before, during and after the migration. Particularly in this study, it is mentioned how the exchangees are alienated by the othochthonous people in new homeland. From a general point of view, the novels have been subjected to various naming, accusations, degradation, and psychological violence through language, faith, clothing, tradition, and even geography. The reason for this alienation is that the autochthonous people have little knowledge about the exchanged people. At this point, it is seen that the exchanged people turned into a fear object. In addition, they are often isolated from society and live in closed form. In this study, the view of the exchanged people at the othochthonous people in the light of the various stereotypes in the novels is the most general point of view.

Keywords: Population Exchange, Other, Stereotype, Exchange Novel.

Giriş

Lozan Mübadelesi ile birlikte Anadolu'nun çeşitli yerlerine göç etmek zorunda kalan Müslümanların yerleştirildikleri "yeni vatan"larında yaşadıkları zorluklar esasında göç olgusunun en olumsuz tarafı olan uyum sorununu beraberinde getirmektedir. Gelenlerin aynı dinden ve aynı etnik kökenden olmaları bile bu uyum sorununu ortadan kaldırmada yetersiz kalmaktadır. Kaldı ki Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte inşa edilmeye çalışılan ulus bilinci, milliyet, din temelli vurgusuna rağmen mübadillere sorgusuz sualsiz kucak açılmasını sağlayamamıştır. Mübadiller, gittikleri her yerde giyimleriyle, Türkçe bilmeyişleriyle, gelenekleriyle ve bazen de sırf geldikleri yer dolayısıyla hep "öteki" olan, "Yunan"ı, "Rum"u çağrıştırmaktadırlar. Bu noktada yerli halkın gözünde yabancı, el, gâvur ve başkadırlar. Onlara Anadolu'yu yakıp yıkan Yunanlıları çağrıştırmaktadırlar. Yerli halkın takdirine göre; dinleri, inanışları zayıftır, adetleri başkadır. Çoğu Türkçe bilmemektedir ve Türklük hakkında bir fikre sahip değillerdir. Bununla birlikte, mübadillerin topluma uyumu Cumhuriyet'in ilk sosyal meselelerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda, gelen mübadiller çoğunlukla mesleklerini, uğraşlarını sağlıklı bir biçimde devam ettiremeyecekleri yerlere iskân edilmişler ve bu da uyumu zorlaştırmıştır. Bu duruma maruz kalan mübadiller ise kendilerini tecrit edilmiş hissederek, kendi içlerine dönük yaşamaya çalışmaktadırlar. Kullandıkları sosyal mekânlar bile yerli halkınkinden ayrılmaktadır. Mübadiller, kendi mahallelerinde, kendi kahvehanelerinde, kendi sokaklarında yaşayıp sadece kendi içlerinde evlilikler yaparak uzun yıllar yeni vatanda var olmaya çalışmaktadırlar.

* Okutman, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, umutdusgun@kmu.edu.tr

Buna ek olarak, Anadolu'daki Türklerde, gelenlere dair bilgi noksanlığı olumsuz, basmakalıp görüşlere, kalıpyargılara (stereotype) ve "öteki"nin kötülüğün sembolü sayılmasına yol açmıştır. Bundan dolayı, mübadiller çoğu yerleşim yerlerinde kendi içlerine kapalı bir düzen kurmayı hedeflemişlerdir. Gouralas'a göre; Türkçeden başka bir ana dile ya da dile sahip olan mübadillerin (Grekogfon) dillerinin yaşatılması açısından da kahvehanelerin önemi büyüktür. Birinci kuşak mübadiller arasında Türkçeyi Türkiye'ye geldikten sonra öğrenmişlerdir. Dil bilmemenin yarattığı sıkıntıları çok uzun süre yaşamış olanların olduğu unutulmamalıdır. Özellikle anadili Yunanca, Pomakça ve Slavca olan birinci kuşak mübadiller, iskânı takip eden yıllarda kahvehanelerde bu dilleri konuşmaya devam etmiş, diğer gruplarla ilişkilerinde öğrendikleri ölçüde Türkçeyi kullanmışlardır. Gouralas'a göre: "Mübadiller, çoğunlukla kendi dillerinden konuşan kişilerle oturmayı tercih etmişlerdir. Mahalleleşmişlerdir. Çünkü dil sadece bir iletişim aracı olmayıp, her şeyden önce bizzat kendiliklerimizin ve anlamın kurduğu kültürel bir inşa aracıdır." (Gouralas,2012:135-137)

Farklı bir giyim tarzına, kültüre, dile ve geleneklere sahip olan mübadiller; yeni vatanlarında birer yabancıdır. İletişimleri oldukça sınırlıdır. Çeşitli adlandırmalarla toplum içinde parmakla gösterilirler. Bu durum otokton halkta bir dışlama, kalıplaştırma ve ötekileştirmeye sebep olur. Bilinmeyen, tanınmayan topluluk, otokton halk nezdinde aynı zamanda bir korku nesnesi haline de dönüşür. Mübadillerin çoğunun korkak ve ürkek yapıları vardır. Bu anlamda, mübadillerin yabancılığı daha olumludur, düşmanlık değildir. Bilindiği üzere özellikle Ayvalık, Tarsus, Karadeniz kıyısına iskân edilen mübadillerden Rumca konuştuğu için Giritliler, diğer Türk etnik gruplar, özellikle Sünni Türkler ve Midillili Müslümanlar tarafından yabancı olarak görülmüşlerdir. Koufopoulou'ya göre: "Giritliler *gâvur fidanı* diye dışlanmışlardır. Bunun yanında Yunanistan'a yerleştirilen Türkçe konuşan Hıristiyan Rumlar ise yerli nüfus tarafından benzer şekilde adlandırılmışlardır. Yerliler tarafından bu gruba Tourkosporoi¹ ya da Tourkomerites² yaftası yapıştırılmıştır." (Koufopoulou,2007: 322)

Zaman içerisinde, ötekileştirilen toplumlar arasında kendi içlerinde bir diğerini algılamak ve tanımlamak için çeşitli terimler kullanılır. Yeni vatanın yerli halkı genellikle bir diğerini daha önceki deneyimlerle eşleştirir. Gelenler, yerli halkın gözünde; dilleriyle, giyim kuşam ve adetleriyle gidenlerden farklı değildirlir. Yunanistan'a giden Rumlar da Yunanlılara göre, giyim kuşamlarıyla ve kültürel açıdan ve hatta dil açısından tam anlamıyla "Türk"dürler. Aynı şekilde oradan gelen Müslümanlar ise Anadolu'da "gâvur" olarak adlandırılmaktadırlar. Temel ayırım ve çatışma bu noktada başlamaktadır. İki halk içinde de çok kolay bir biçimde "öteki" olanı kabul edebilecek zihniyete sahip değildirlir. Dolayısıyla mübadiller her iki yerde de; geldikleri yerde de yerleştikleri yerde de zaten ötekidirlir.

Yunanistan'a giden mübadiller orada mülteci olarak algılanmaktadırlar. Bu durum onların hukuki açıdan bir takım haklardan yoksun bırakılmalarına yola açmaktadır. Bu durumda mübadilliğin getirmiş olduğu mala karşılık eşit mal talep etme hakları da kısmen ortadan kalkmaktadır. Ancak Türkiye'ye gelen mübadiller kendileri adlandırma konusunda da bilinçli davranmaktadırlar. Koufopoulou konuyu şu şekilde özetlemektedir: "(...) Yunan anakarasından göç ettirilen Müslümanların büyük bölümü kendilerini muhacir olarak değil, mübadeleci olarak tanımlarlar (...) 'Biz muhacir değiliz, mübadeleciyiz. Biz buraya paramızı, malımızı getirdik, muhacirler hiçbir şey getirmediler.'" (Koufopoulou,2007:322) Bu duruşla birlikte gelen bilinçli tavrın şüphesiz mübadilliğin Türkiye'de bir kimlik oluşturmaya beklenir. Ancak Türkiye'deki mübadillerin kendilerine ait kimlik oluşturma konusunda bu kadar istekli olmadıklarını görülmektedir. Bu düşünceye mübadeleden çok zaman sonra ancak mübadele romanlarının yazılmış olmasıyla ulaşılmıştır.

Mübadiller, her iki tarafta da, Genel itibariyle; Yarım gâvur, Rum tohumu, Yunan dölü, Tourkomerites, Tourkosporoi, Giourtavaftizmenoi, Anatoles, Karamanlides ve daha fazla adlandırmayla anılırlar. Bu imgelerle birlikte genellikle olumsuz olanla eşleştirilmektedirler. Bu durum romanlarda da sıklıkla işlenmektedir. Mübadil kimliği, Türk romanında son dönemde yer almaya başlayan bir durumdur. Özellikle, 1990 sonrasında yoğunlaşan mübadele konulu romanlar, yazarlarının da mübadil kökenli olmasıyla birlikte, bu kimlik vurgusunu taşımaktadırlar. Bu romanlarda, kalıpyargılar ışığında, mübadil kimliklerinin tespiti bu bağlamda önem arz etmektedir.

1. Yeni Vatan'ın Ötekileri

Ahmet Yorulmaz'ın Girit ve Ayvalık'ta geçen üçlemesi temelde Giritli ve romanda Adalı olarak tabir edilen Midillili mübadillerin ve yerli halkın çatışmasına ve birbirlerini çeşitli özellikleriyle ötekileştirmelerine odaklanır. Aynakis Hasan'ın başkahraman olarak yer aldığı roman Girit'ten Ayvalık'a göç eden mübadillerin, Girit'te çeşitli durumlarda maruz kaldıkları psikolojik ve fiziksel şiddet olaylarını, Venizelos ve taraftarların Girit'te tetiklediği hadiseleri tarafsız bir biçimde aktarırken, bir yandan da Müslümanların adadaki durumunu Hasan üzerinde sürekli olarak gözden geçirir. Roman, Girit üzerinde

¹ Yunanca: Türk Dölü, Türk Tohumu.

² Yunanca: Türk gibi doğan yahut Türk'ten doğan.

durduktan sonra mübadillerin yeni vatani olan Ayvalık'a yönelir. Hasan'ın yeni vatana gelmesiyle birlikte bura ile ilgili görüşlerini ve izlenimlerini aktarması ile giriş yapılır. Ahmet Yorulmaz, üçlemenin ilk cildi olan *Savaşın Çocukları*³ Romanın başkahramanı Hasan üzerinden bu durum şu şekilde dile getirilir:

"-Anayurt Anadolu'ya geldik. Bu kez buradakiler, ırktaşlarımız, dindaşlarımız *yarım gâvur! gâvur tohumu!* Diyorlar bize. Beslenmemiz bol sebzeli, dağdan bayırdan toplanan türlü otlarla olunca, bunu da hazmedemiyorlar, alay ediyorlar bizimle: *Eşeklerin hakkını yiyor bunlar* diyorlar. Horluyor, ilişkilerini sınırlı tutuyorlar (...)" (Yorulmaz,2002:21) *Savaşın Çocukları*'nda ilk önce Giritlilerle yerli arasında, karşı taraf hakkında bilgi sahibi olmamanın getirmiş olduğu olumsuz bir imge oluşur. Yerli halk bu imajı oluştururken doğrudan Rumlarla bağlantı kurar. Zira giden Rumlar, Rumca konuşmaktadırlar ve beslenme şekilleri, yaşam tarzları Giritlilerinki gibidir. Bu sebeple yerli halk eski ile yeni arasında bağlantı kurmak suretiyle gelenlere doğrudan *gâvur* imajını yakıştırır ve onu ötekileştirir. Yorulmaz'ın üçlemesinin ikinci cildi olan *Kuşaklar ve Ayvalık Yaşantısı*⁴ romanında da bu durum eleştirilmektedir. Mübadillere karşı ilk olumsuz bakış onların Türkçe bilmeyişleridir. Dolayısıyla yalnızca, Kritika olarak adlandırılan Girit Rumcası konuşan mübadiller doğrudan anlaşılamayan ve ilişki kurulamayan bir topluluk olarak dışlanır. Giritlilerin dili yine Yorulmaz'ın ifadesiyle; Türkçe, Rumca, Arapça ve İtalyanca ağırlıklı karışık bir dildir. (Yorulmaz,2002:85) Bu sebeple dil konusunda Giritli mübadiller sürekli sorunlar yaşamaktadır.

Bu dil sorunu ötekileştirmeyi körüklemesi açısından önemlidir. Üçlemenin ikincisinde yazar olayın arasına girerek Giritlilerdeki dil probleminin kökenlerini aktarmaktadır. Yazara göre; "Giritliler, yıllar yılı kuşatma altında yaşamışlar, İstanbul Hükümeti'nin koruma ve desteğinde uzak kalmışlardır. [Midillili Müslümanlar gibi yakın değildirler] Dinleriyle milliyetleri dışında her şeylerini yitirmişlerdir. Yirmi otuz Türkçe sözcükle anavatana ayak basmışlarsa, bu sayı geçen zaman içinde en fazla altmış yetmiş çıkmıştır. Çünkü Girit'teki yaşamları, burada da uzun yıllar aynı şekilde sürmüştür. Oradaki Hıristiyan'ın; *Turkos, Muhammedyanos, Musulmanos* diye küçümsediği Giritlilerle, buradakiler de aynı ırktan aynı dinden olanlar da alay ettiler... Bu dışlama, Giritlinin içe dönük yaşamını daha da pekiştirmiştir. Mahalle kahvesinde Giritli Giritliyle oturmaya özen göstermiş, sohbetini hemşerisiyle yapmış, sorunlarını onunla halletmeye çalışmıştır. Ana yurda geldikleri halde, böyle itilip kakılmaları yüzünden Giritliler kendilerini gurbette gibi hissetmişlerdir." (Yorulmaz,2006:30)

Romanda Giritli Müslümanların "öteki" olmaktan nasıl kurtulduklarına da değinilir. Romanda mübadiller ve yerlilerin kaynaşmasının en az yirmi yıl sürdüğüne vurgu yapılır. Giritliler Türkçeyi öğrendikleri, Müslüman ve dindar olduklarını kanıtladıkları ölçüde "yarım gâvur"lukları son bulmuştur. Böylelikle alışkanlıklarına, adetlerine yönelik alaycı bakış zamanla silinmiştir. Sebze ve yeşilliklere dayalı beslenme alışkanlıkları için söylenen "eşeklerin hakkını yiyorlar" sözü de unutulup gitmiştir." (Yorulmaz,2006:31) Yine romanda aktarıldığı üzere mübadiller, çeşitli devlet yetkilileri tarafından da yine dil konusunda ötekileştirilmektedirler. Yazar bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: "Giritliler, Kaymakam'ın yanında Türkçeyi düzgün konuşamadıkları için, hoş karşılanacaklarına, kapılardan kovalanmışlar." (Yorulmaz,2006:42) Yerel halkla ilişkilerini sağlam bir biçimde kuramadıkları gibi devlet bürokrasisiyle de yine dil yüzünden sağlıklı bir ilişki kuramamaktadırlar. Mübadillerin, devlet ve yerel halkla ilişkilerinin yanı sıra diğer mübadillerle, özellikle de Midilli göçmenleriyle de aralarında çeşitli sorunlar vardır.

Mübadiller arasında da çeşitli kalıpyargılar mevcuttur. Özellikle Giritli mübadiller ile Midillili mübadiller arasında başlangıçta ekonomik kaygılar olan bir çekişme durumu söz konusudur. Midilli'den mübadeleden hemen önce göç etmiş olup, mübadil sayılan muhacirler yerleştikleri Ayvalık'ta önceden gelmiş olmanın da yararıyla Rumların boşalttıkları taşınmazlara yerleşirler. Giritli mübadillere ise devletin verebileceği çok fazla bir şey kalmamıştır. Bu sebeple Giritli ve Adalı mübadillerin arası açılmıştır. Bunun devamında Midillililer Giritlilerin *gâvur tohumu* olduğunu dile getirmektedirler. Giritli mübadiller, Ayvalık'ta, kendilerinden daha önce gelmiş olan Adalılar tarafından ötekileştirilmektedirler. Ayrıca bu duruma Giritlilerin yaşam tarzı ve özellikle inanışları, dinsel eğilimleri de eklenmektedir. Girit gibi izole ve anakaraya uzak ve Osmanlı'nın etkisinin az olduğu bir adadan gelen mübadillerin dinsel yapılarındaki farklılıklar elbette göze çarpmaktadır. Elif Yılmaz bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: "İki mübadil grubun çekişmesinin gerisindeki bir diğer neden de Giritlilerin büyük çoğunluğunun, Müslüman inançlarına bir çeşit Hıristiyan-İslam senkretizmi süreci sonunda giren bazı dinsel inanç tarzları ve adetleri korumuş olmalarıdır. [Bu dini pratiklerden] Tsureki; Hz. İsa'nın kanunu temsil eder ve Rumların Paskalya'da yaptıkları tatlıları Giritliler Hıdırellez'de yaparlar. Girit'te idadi olmadığı için Giritliler biraz daha eğitimsiz,

³Bu makalede eserin, Ahmet Yorulmaz (2002). *Savaşın Çocukları*, İstanbul: Remzi Kitabevi. 5. baskısı kullanılmıştır. Eserin ilk baskısı ise Belge Yayınlarından 1997 yılında yapılmıştır.

⁴Bu makalede, eserin, Ahmet Yorulmaz (2006). *Kuşaklar Ya da Ayvalık Yaşantısı*, İstanbul: Remzi Yayınevi. çıkan 5. baskısı kullanılmıştır. Eserin ilk baskısı Geylan Yayınlarından 1999 yılında yapılmıştır.

Midillililere göre (...) Giritlilerin mezarlarını mermerle kaplamaları *Rum mezarı* şeklinde Adalılar tarafından ötekileştirilir. (...) Dil bilmemeleri ise onları *yarım gâvour* yapar.” (Yılmaz,2011:182)

Üçlemenin ilk cildinde yerli halkın Giritlilere bakışını dile getiren Yorulmaz, ikinci cildinde bu ötekileştirme sürecinin nasıl daha doğru bir ifadeyle ne sayesinde sona erdiğini anlatmaktadır. Burada ötekileştirme unsuru öncelikle dildir. Giritli mübadiller Türkçe öğrendikten sonra *bilinmeyen* değildiler. Artık konuştuğu dil ile giden Rumları çağırılmamaktadırlar. Rumlar veya Rumluk Müslümanlar için özellikle Yunan işgalinden sonra artan biçimde olumsuz kalıpyargılarla eşleşen bir kavramdır. Ayrıca Giritliler Müslümanlıklarını da yerel halka kanıtlayarak bir anlamda toplum tarafından kabul görmüşlerdir. Yorulmaz bu süreci ötekileştirme sürecini öncesi ve sonrasında kurgunun içerisine dahil etmiş ve iki romanda farklı boyutlarını ele alarak dile getirmiştir. Özetle, Yorulmaz’ın eserlerinde “öteki” olarak Giritlilerin tanımlandığı noktalar dil ve din eksikliğidir ve bu eksiklikler giderildikten sonra mübadiller halkın bir parçası haline gelirler.

Yaşar Kemal’in dörtlemesinde yerli halkın mübadilleri dışlamalarına değinilir. Bilindiği üzere yeni vatana yerleştirilen mübadiller gittikleri yerlerden de göç etmek durumunda kalmışlardır. Romanda, mübadillerin Anadolu’nun her toprağında kendilerine uygun bir mesken arayışları ve bu arayış sırasında yaşadıkları perişanlıklar gündeme getirilir. Burada Yaşar Kemal, dörtlemenin ikinci cildinde⁵, mübadiller ile yerli halkın ilişkisine değinir. Romanda kimi köylerden geçerek giden mübadillere acıma hissiyle yemek, giysi, battaniye ve kilim gibi yardımlar yapılsa da çoğu köyden geçerken mübadiller kötü karşılanır. Mübadiller geçtikleri köylerden kovulurlar ve istenmezler.(Kemal,2010:36) Mübadiller burada köylülerin düzenini bozan, fuzuli olarak işgal ettikleri topraklardan çıkmalarına sebep olduklarından dolayı istenmeyendirler. Anadolu’da mübadele ile gidenlerin mallarını haksız yere gasp eden yerli halk mübadillerin gelip de ellerindeki malları almasından korkarak mübadilleri çeşitli karalamalarla köylerinden kovarlar.

Kemal Yalçın da *Emanet Çeyiz*⁶ adlı eserinde mübadillerin yeni vatanlarında ötekileştirilmelerine yine dil açısından değinmektedir. Romanda, Yunanistan’dan mübadiller yeni vatana geldiklerinde karşılaştıkları durumu ve yerlilerin kendilerine karşı takındığı tutumu şu biçimde dile getirmektedirler: “Yerli arkadaşlar, Rumca konuştuğumuz için şikâyet ettiler. Dil bilmediğimizden horlanıyorduk. Ne anladık biz bundan... Giden de Rumca konuşuyordu, gelenler de Rumca konuşuyor demişler. Şikâyet Atatürk’e kadar gitmiş. Başka bir yaramazlıkları var mı? Hırsızlık, namussuzluk, hainlik... Hayır! O halde dert etmeyin. Biz sizin evlatlarınıza okulda dil öğretmeye çalışıyoruz. Bir dil bir insan sayılır. Muhacir halk da, zamanla yata kalka Türkçe öğrenir, demiş.”(s.187) Bunun gibi örnekler romanlarda çoğaltılabilir. Dil bilmediği için dışlanan, dövülen, şikâyet edilen, devletle sağlıklı bir ilişki kuramayan ve dolayısıyla sorunlu bir vatandaş olarak görülen mübadiller ilk seviyede sadece dil bilmedikleri için bu şekilde toplumun dışına itilirler. Romanda farklı hayat deneyimlerine sahip gerçek ama aynı zamanda roman kişisi olan mübadiller yaşadıkları ötekileştirme, aşağılanma hadiselerini kendi ağzlarından aktarırlar:

“ Türkçe bilmiyorduk, anadilimiz Rumcaydı. Türkçe öğrenebilmemiz için yerli halkla kaynaşmamız, iç içe yaşamamız gerekirdi. Ama bizler sanki doğal bir sınırla, Kuruçay denilen dereyle Honaz’ın yaşamından koparılmıştık. Çocukların ilkokula kadar Türkçe öğrenme olasılığı hiç yoktu. Türkçe konuş! Sözü geçince yaşamım boyunca hiç unutmadığım bir olayı yeniden yaşarım... İlkokula başladığımın ilk günüydü. Öğretmen bana bir soru sordu. Ne sorduğunu anlayamadım. Rumca olarak: An Gataleveno!⁷ Yanıtını verdim. Küplere bindi. Üstüme yürüdü: Tuu senin yüzüne! Ne biçim Türksün sen? Türkçe bilmiyorsun! Deyip alnıma tükürdü. Hala şu an bile, alnımda serinliğini duyar gibi oluyorum. O kadar dokunmuştu bana. Sonra Türkçeyi öğrendim... Türkçe öğretmeni oldum... Aradan yıllar geçti. O öğretmenimle karşılaştım. Kendisine, bana yaptığı eğitsel hatayı hatırlattığım zaman da: Eğer o zaman senin yüzüne tükürmeseydim, sen Türkçe öğrenmez, Türkçe öğretmeni olmazdın. İyi ki yüzüne tükürmüşüm de, seni teşvik edip, Türkçe öğretmeni olmanı sağlamışım! Deme gafletine düştü.”(Yalçın,2011:264) Görüldüğü üzere, dil bilmemek toplumda dışlanmak için yeterlidir. Bu örneklerde, grekofon mübadillerin sadece Türkçe bilmeyişleri yerli halkın akıldında çeşitli sorular oluşturduğunu göstermektedir. Bunlar Türkçe bilmiyorlar o halde Türk değiller, hatta bunlar sadece Rumca biliyorlar o halde bunların Rum olması gerekmektedir. Cumhuriyet’in ilk dönemleri halkta bu zihin yapısının hâkim olduğu bir dönemdir. Ayrıca o dönemde Rum; Yunanla işbirliği yapan, Müslümanları öldüren, çetecilik yapan, zaten savaşlardan önce de zengin olan ve halkı hor gören, başka dinden olan yahut dinsiz olandır. Rum ise Rumca konuşur. Dolayısıyla Rumca konuşan bir Müslüman dahi olsa o Rum’dur toplumun gözünde. Toplumlar bu türden

⁵ Bu makalede eserin, Yaşar Kemal (2011). *Karıncanın Su İçtiği- Bir Ada Hikâyesi 2-*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 10. baskısı kullanılmıştır. Eserin ilk baskısı Adam Yayınlarından 2002 yılında yayımlanmıştır.

⁶ Bu çalışmada eserin, Kemal Yalçın (2011). *Emanet Çeyiz*, İstanbul: Birzamanlar Yayıncılık. 10. baskı kullanılmıştır. Eserin ilk baskısı 1998 yılında Belge Yayınları tarafından yayımlanmıştır.

⁷ Yunanca: Anlamıyorum!

kalıpyargılar oluşturarak hayatlarına devam ettikleri için ve her surette bir karşıtla var olmaya çabaladıklarından dolayı hep bir "öteki" yaratmaları oldukça kolaydır. Bundan ötürü basit bir dil konusu dahi bir grubu ötekileştirmek için yeterli görülebilmektedir.

Romanda yalnız Anadolu'daki durumdan bahsedilmez, Yunanistan'da da benzer durumlar yaşanmaktadır. Yunanlılar da Küçük Asya Rumlarına benzer bir tutumla yaklaşmaktadırlar: " Bunlar Türk, Türk! Deyip ne bize kız veriyorlardı ne de bizden kız alıyorlardı." (Yalçın,2011:82) Türk olmak da Yunanlının gözünde çok olumlu bir imaj değildir. Tarihsel olarak bakıldığında, Yunanlılar için Türkler; barbar, istilacı, zalim bir topluluktur ayrıca dinen ve dil olarak başkadırlar ötekiden ziyade düşmandırlar. Dolayısıyla düşmana kız vermemek ile Anadolu'dan gelen ve "Anatoles" yani "doğulu" ya da Yunanlılara göre "yoğurtla vaftiz edilmiş" olan Anadolu Rumları üstlerinde hiç de olumlu bir imajı taşımamaktadırlar. Çünkü bu mübadiller Türkçe konuşurlar, giyim kuşamları Türklere benzer hatta çoğu dini pratiklerde ortaklaşma dahi söz konusudur. Bu açıdan bakıldığında Rumların Türklere yani düşmanlardan farkı yoktur. bu durum eserde şu şekilde ifade edilir: "Türkçe konuşurduk. Bizim dilimiz Türkçeydi. Türkler geldi, Türk bunlar! Macurlar tarlamızı elimizden alacak. Gitsin bunlar! Diye köpeklerini üstümüze salardılar. Kızarlardı bize, istemezlerdi. Hükümet dedi ki: Başka çaresi yok. Oradan geldiler. Buradan nereye sürelim?" (Yalçın,2011:142) Karşıdakini bilmemek, hakkında bilgi sahibi olmamak ötekileştirme ve daha sonrasında düşmanlaştırma sürecini hızlandırmaktadır. Bilinmezlik bir müddet sonra korkuya dönüşmektedir. Korku ise bir savunma mekanizması geliştirmeyi ve sonrasında ise şiddeti doğurmaktadır. Buradaki şiddeti fiziki bir şiddetten ayırmak gerekmektedir. Zira yerliler yukarda sözü geçen süreçler sonrasında mübadillere psikolojik bir şiddet uygulamaktadırlar. Onlarla ilişkiler kurmayıp tamamen tecrit ederek, insan doğasının gereği olan dayanışma, etkileşim, uyum ve birlik olma en azından birlikte yaşama süreçlerini sağlayamamaktadırlar. Bu durumda mübadiller ya da ötekileştirilen gruplar bu yeni coğrafyada savunmasız kalmaktadırlar. Çalışacak işleri, ekecek tarlaları ve toplumda yükselme ve müreffeh yaşama şansları azalmaktadır. Ayrıca bu mübadil gruplar çeşitli açılardan tehdit oluşturmaktadırlar. Mallarının ellerinden alınacağını düşünen yerliler açısından birer tehdittirler. Ayrıca gelen insanların yerleştikleri yerin kültürünü de *bozacakları* düşünüldüğünden yerli halk daha da korumacı davranmaktadır. Bu sebeplerle ticari ilişki kurmazlar, çocuklarını evlendirmezler hatta sosyal mekânlarını bile ayırt ederler. Bu noktada bir topluluğu yok saymış olurlar ki bu en ağır psikolojik şiddet olarak kabul edilebilir.

Mübadiller yerliler için bilinmeyendirler. Bu durumu, Tokat'ın Erbaa ilçesine iskân edilen bir mübadil romanda şu şekilde ifade edilmektedir: "Geldik Erbaa'ya yerliler bizden korkuyor: Mahlûklar gelmiş, adam yermiş! Diye aşağıyorlar, hor bakıyorlar bize." (Yalçın,2011:238) Yerli halkın bir anlamda canavarlaştırılarak ötekileştirildiği görülmektedir. Mübadiller ise hakkında fikir sahibi olunmayan ve çoğunlukla olumsuzlukla eşleştirilen bir konumdadır. Yabancı ve bilinmeyen ise toplum tarafında doğrudan bilinçaltındaki en kötü obje ile eşleştirilerek ötekileştirilir. Çoğu kez ise çeşitli özelliklerinden dolayı aşağılanır. Bu durum genellikle dinsel yahut etnik vurgular içerse de bazı durumlarda giyim kuşam ve genel vaziyet de olabilir. Yine Yalçın'ın romanında bu durum bir mübadilin ağzından şu şekilde dile getirilmektedir: " Çok iyi hatırlıyorum Karadeniz ahalisi bize *bitli macır* derdi. Adımız nereye gitsek bitli idi." (Yalçın,2011:257) Burada ötekileştirmenin ikinci safhasına geçildiği görülmektedir. İlk önce bir korku objesi ve bilinmeyen olan mübadiller bir sonraki düzeyde ise artık bilinen ve hor görülen, aşağılanan bir seviyede toplum tarafından algılanırlar. Kaldı ki mübadillerin bitlenmesi oldukça doğaldır. Aylarca süren yolculuk sırasında dönemin koşulları göz önüne alındığında çeşitli hastalıklara yakalanmak ve bitlenmek oldukça doğaldır. Ancak bu durum toplumdaki algının ikinci düzeyinde ortaya çıkan, aşağılama ve kötü, beğenilmeyen, göreceli olarak eksik ve hatalı yönlerin vurgulandığı algılama düzeyine geçiştir. Bundan sonrası ise şiddete kadar varabilir.

Ali Ezger Özyürek ise *Muhacirler*⁸ romanında genel itibariyle yerlilerin mübadiller hakkında sahip olukları düşünceleri eleştirmektedir. Bunu genellikle, başta dile getirilmiş olan, giden Rumlarla ve Yunanlılarla eşleştirilen mübadillerin durumu üzerinden yapmaktadır. Yazar bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: "Sanki Rum çetecilerinin yaptıkların Rumlar veya Mübadiller sorumluymuş gibi, mübadillere karşı yaklaşımları soğuk oluyor Havza ileri gelenlerinin. Kurtuluş Savaşı sırasındaki rolleri nedeniyle Havza'da oldukça etkili bir duruma gelmişlerdi. Muhacirleri anılan sebeplerle pek sevmezlerdi. Gerçi ilk mübadil kafilesi geldiğinde Havza'ya bir yardım kampanyası düzenlemişlerdi. Mübadillerin boş binalara yerleşmelerine yardım etmişlerdi." (Özyürek,2007:131) Daha önce dile getirildiği gibi mübadiller geldikleri yerlerdeki insanlara benzediklerinde dolayı yeni toplum içerisinde sürekli olarak Yunanlılara benzetilirler ve bundan dolayı kabul görmezler. Yerli halkın düzeni gelenlerle bozulmuştur. Savaş sonrasında oluşan otorite boşluğundan dolayı herkes önüne gelen araziye işgal etmiş, Rumlardan kalan evleri, tarlaları, bağları, fabrikaları; kısacası değeri olan her şeyi eline geçirerek zenginleşmişlerdir. Bu durumda gelen mübadillere

⁸ Ali Ezger Özyürek (2007). *Muhacirler*, İstanbul: Laika Yayınları.

bu malların dağıtılması gündeme geldiğinde karşıdakine düşman kesilmektedirler. Bu durumda anlaşmazlık ve ötekileştirme durumu ortaya çıkmaktadır: “Mübadillerin gelmesi, Havza eşrafının çevre köylerle ilgili planlarını ve tasarruflarını etkileyebilirdi. Havza’daki Rum köyleri boşalınca bu köylerin arazilerine ve binalarına çevredeki köylüler sahip çıkmaya başlamışlardı. Fuzuli işgallerle elde ettikleri ellerinden alınıp mübadillere verilince Havza eşrafı huzursuzlaşmaya başlamıştır.”(Özyürek,2007:131-132) Eşraf, mübadilleri başka köylere sevk ettirir, oylar ve böylece ortada kalan mübadiller hanlarda, bahçelerde sefil olup yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Zor durumda kalan insanların yapamayacağı şeyler çok azdır. Bu durumda kalan insan hayatta kalmak adına elinden gelen her şeyi yapmaya çabalar. Mübadiller de kendilerine verilmeyen arazilere evler yapmaya, sadece duvarları kalmış yapıların üzerlerini kuru dallar ve yapraklarla kapatarak barınmaya hatta ev yapmaya başlamaktadırlar. Bir anlamda çevreden görmedikleri kabulü kendileri tesis etmeye çabalamaktadırlar. İçinde buldukları vaziyet olağanüstü şeyler yapması için insanları zorlamaktadır. Mübadillerin toluma kabulü romanda şu şekilde ele alınmaktadır. Devlet, halkından daha çok mübadillere sahip çıkmaktadır. Mübadiller yerleştirildikleri her alanda ancak otoritenin desteği ile yaşam alanı bulabilmektedirler. Burada Mustafa Kemal Atatürk’ün; “Muhacirler, kaybedilmiş topraklarımızın milli hatıralarıdır. [Sözü ve] Yirmi dört saat içinde bu muhacirleri istedikleri köyler yerleştireceksin. Bir daha da böyle şeyler duyarsam cezayı çekersin, [şeklindeki Havza Kaymakamı’na emriyle mübadiller yerleştirilirler.]” (Özyürek,2007:140) Romanda yerel otoritenin mübadiller üzerindeki olumsuz tutumu yanı sıra yerel halk tarafından gösterilen tavra da değinilmektedir. Mübadiller maddi olarak da gelir gelmez ellerindeki avuçlarındaki parayı bitirdiklerinden yerli halka da muhtaç kalmaktadırlar. bu durum romanda şu şekilde ifade edilmektedir: “Küçük bir bebek için süt istedik komşu köyden. Elli altı baş sağlır inekleri olduğu halde bebek için bir tas süt vermediler bize. İki gün sonra bebek öldü. Baktık bir bakraç yoğurt getirmişler. Bakracı yola döktü babam kızgınlığından.” (Özyürek,2007:142) Malları elinden yitirme ihtimaliyle mübadillere düşmanlık besleyen yerli halka bu romanda da yer verilmektedir. Muhacirleri rahatsız eden yörenin yerlileriyle uyum sağlayamamaktır. Muhacirler içe kapanık, başka topluluklar ile birlikte yaşamaya alışkın değildirlenler. Eserde bu durum şu şekilde dile getirilir: “Geldikleri yerde 180 hane birbiri ile akraba olan, inançları, kültürleri bir olan insanlar, şimdi huylarını bilmedikleri insanlarla bir arada kalmak zorundadırlar (...) bilmezlikten kaynaklanan önyargılar var muhacirlere karşı. [Çeşitli olumsuz yargıların içerisinde] *Taa Yunanistan’dan kalkıp buraya gelmişler. Bizim topraklarımıza ortak çıktılar* [şeklide görüşler hâkimdir]” (Özyürek,2007:147) Romanda çeşitli bölgelerde mübadillerin nasıl karşılandıklarına da değinilmektedir: “Elaziz’in köylerinde, buranın yerlisi olan Zaza Kürtleri ile muhacirler bir türlü kaynaşmıyor. İç içe yaşamalarına rağmen aralarında hiç ilişki kurulmuyor uzun süre. O bölgede yaşayan insanların dışarıdan gelenler sevdiği pek söylenemez. Daha önce Ermenilere ve Rumlara karşı olan önyargı muhacirlere de alttan alttan dile getiriliyor. Topraklarını ellerinden alan yabancılar olarak görülüyorlar. Tekrar göç etmek durumunda kalıyorlar.” (Özyürek,2007:153-154) Yine, bu romanda da mübadiller, topraklara konan, yağmacı insanlarla eşleştirilmektedir. Mübadillerin sevilmemesinin sebebi, tekrar etmek gerekirse, yerli halkın savaş ganimeti şeklinde kendilerinde hak bularak haksız elde ettikleri, gasp ettikleri emvalin ellerinden alınacak olmasıdır. Yerlilerin mübadillere karşı tutumu Türkçedeki “dağdan gelip bağdakini kovmak” deyiimiyle örtüşen bir zihniyeti temsil etmektedir.

Nurten Ertul, *Kimlik*⁹ adlı eserinde meselenin Yunanistan ayağını ele almaktadır. Türkiye’den giden ve bir kısmı mübadeleden önce Müslüman olup kalan Ortodokslar yeni vatanlarında ilk bakışta dil sebebiyle ötekileştirilirler. Türkofon Karamanlı Ortodokslarını; “siz nasıl Yunanlısınız?! Tek kelime Yunanca bilmiyorsunuz!” şeklinde eleştirilirler. Buradaki Ortodokslar ise romanda; “Türklerden görmediğimiz ağır hakaretleri dindaşlarımızdan işitiyoruz” diyerek tepki gösterirler. (Ertul,2006:170) Ayrıca romanda, Metaksas’ın tüm mübadillere Yunanca öğrenme mecburiyeti getirmesi, Anadolu Rumcasında olan isimlerinin Helen isimleriyle ve soyadlarıyla değiştirilmesi Türkiye’deki soyadı kanunu ve Türkçe konuş kampanyasını hatırlatır bir biçimde ele alınmıştır. (Ertul,2006:177) Mesele açıktır: Gelenler iki toplum için de Türk yahut Yunanlı gibi görünmektedirler ancak dilleriyle kültürleriyle ve özellikleriyle aslında Türk/Yunan değildirlenler. Bu noktada ötekidirler ve ötekileştirilirler. Sonuç itibariyle bu toplulukları halk benimsemese de devlet mekanizması bir ulus yaratmak adına tektipleştirmelidir. Türkiye ve Yunanistan kurulmuştur ancak asıl mesele Türk ve Yunanlıları yaratmaktır. Dil meselesi Yılmaz Gürbüz’ün *Mübadiller*¹⁰ romanında da dile getirilir. Türkçe konuşan Rumlara *Tourkoladis* ve *Tourkosporoi*¹¹ imajları yakıştırılmıştır.(Gürbüz,2008:411-412) Bu türden imajlar yerli halkın gelenlere bakışını özetler niteliktedir. Yunanistan’a giden Ortodokslar Türk olmakla ve Türk gibi olmakla suçlanırken; Türkiye’ye gelen Müslümanlar ise Yunan veya Rum, yarım gâvur olmakla suçlanırlar. Toplumlar, hafızalarındaki “kötü”

⁹ Nurten Ertul (2006). *Kimlik*, İstanbul: Nesa Yayın Grubu.

¹⁰ Yılmaz Gürbüz (2008). *Mübadiller*, İstanbul: Elips Yayınları.

¹¹ Yunanca: Türkoğlu ve Türk dölü.

olanın özellikleriyle mübadilleri eşleştirirler. Onların da kabul edilmeyen, tasvip edilmeyen, beğenilmeyen, kendinden aşağı olan olması için “tarihsel düşman” a benzemesi, toplumun hafızasındaki düşmanla birzcık benzerlik göstermesi yeterlidir. Burada tekrar etmek gerekir ki; Müslüman mübadillerin genellikle giyim kuşam, dil, yaşam tarzı yönünden Yunanlılara benzediği doğrudur ancak bu onların Yunan olduğu anlamına gelmemektedir. Bu türden bir benzetme, ötekileştirme süreci yakın tarihte de Bulgaristan göçmenleri üzerine de yapılmıştır. Bu göçmenlerin de Bulgar tohumu olduğu sürekli dile getirilmiş ve bu durum karşısında göçmenler çeşitli illerin çeşitli mahalle ve ilçelerinde kendilerine benzeyen insanlarla birlikte yaşamak zorunda kalmışlardır. Bir anlamda, ötekileştirme tarihsel bir süreç değil, her dönemde var olan ve temeli nefret, din ayrılığı, coğrafya farklılığı ve en çok da bilgisizliğin korkusuna dayalı bir kalıpyargının sonucudur.

Ferda Bozoklar Ardalı, *Sinesâf-Düşlerde Kalan Mübadele*¹² adlı eserinde ötekiyle ilk karşılaşma anını, Çanakalelilerin Giritlilerle ilk karşılaştıkları anı ve sonrasında mübadillerin bu yeni coğrafyada yerlilere karşı takındıkları tutumu resmeder. Romanda çizilen sahnede, Çanakaleliler gelenleri merak edip sahile inip üç gün yıkanmamış, tıraş olmamış insanları görünce; garip yaratıklar gibi süzüp seyretmeye başlarlar. Mübadillerin ise günlerdir yıkanmamaktan, yazın kavurucu sıcağından tenleri esmere dönmüştür. Güvertede yatmak zorunda kalanlar ise güneşten daha fazla kararmıştır. Oranın yerlileri, Giritlileri ilk gördüklerinde, onları siyahî zannederler. Bu durum sonrasında yerlilerde mübadiller hakkında ilk izlenimler oluşmaya başlar. Eserde bu durum şu şekilde ifade edilir:

“Kalabalıktan sesler yükseliyordu. – Aaa ne pislermiş! Ne kadar da kara suratlılar! Bunlar gâvurca konuşuyor, Türkçe bilmiyorlar. Hem gâvur hem de pisler. Desene buradaki gâvurlar gitti öbür gâvurlar geldi.” (Ardalı,2014:142) Mübadiller yerlilerin algısında olarak ilk bakışta eski “düşman” olan ve gâvur olarak nitelendirilen Rumlarla ilişkilendirilirler.

Romanda yine dil meselesine değinilir. Çoğu Türkçe bilmedikleri için, söylenenleri anlamayan mübadiller, birbirlerinin yüzüne şaşkın bir biçimde bakmaktadırlar. Arkadan, onları seyretmeye gelen çarşafli kadın Giritlileri görünce; “Ayol bu gâvurlar aptal da aynı zamanda. Giritliler bunlarmış demek. Tüh tüh! Vay memleketin haline, bunlarla dolduruyorlar vatanı. Bu Giritliler başımıza dert olacak ilerde” şeklinde söylenir. (Ardalı,2014:143) Yerlilerle ilk temas neticesinden, romanda, yerlilerin mübadillere karşı ilk izlenimleri dile getirilir. Bu ilk izlenimler başta fiziksel özelliklerinden başlayarak mübadillerin nasıl ötekileştirildiği hakkında bilgi vermektedir. Bu sırada çocuk olarak Türkiye’ye gelen romanın kahramanı Sinesâf gördükleri muamele üzerine mübadillerin ortak tepkisini dile getirir. Sinesâf’ın annesiyle kısa diyalogunda, mübadillerin psikolojisini göstermesi açısından önemlidir: “Görevliler Gâvurlar buraya gelin diye bağıryorlardı. (...) [Sinesâf annesine sorar:] Hani biz Türk’ük anne! Onun için gelmedik mi buraya? Bunlar bize gâvur diyorlar. Bizi aşağılıyorlar. Orada mı kalsaydık, en azından doğduğumuz yerde ölürdük. (...) [Bunun yanında] görevliler, onların Rumca konuştuğunu duyunca daha da sinirleniyorlardı.” (Ardalı,2014:144) Türkiye’ye gelen ve kötü muameleyle, ötekileştirmeye maruz kalan mübadillerin ortak tepkisi *keşke gelmeseydik* şeklinde özetlenebilir. Bir başka deyişle; orada zaten “öteki olan”, yerlilere yahut hâkim otoriteye göre teşkil edilmiş topluma göre; gâvur, dinsiz ve en önemlisi düşman olan mübadiller; geldikleri yerde otokton halkın gözünde de farklı değildirlen. Çoğunlukla gidenlerle eşleştirilmektedirler. Dolayısıyla bu durum mübadillerde de bir takım ayrışma ve iletişim kurmama eğilimi doğurmaktadır. Bir ulus meydana getirmeye çabalayan Yunanistan ve Türkiye için bu durum oldukça olumsuzdur. Romanda dile getirildiği üzere; “Türkiye’de doğan ve burada okula giden mübadil çocukları, Giritli ebeveynlerinden utanmışlardır. Evde, Rumca konuşulsun istemiyorlardır ama yaşları geçkin gelenler, bir türlü Türkçe öğrenememişlerdir. Birbirleriyle Rumca konuşmaya devam etmişler, başkaları tarafından ayıplanmasınlar diye eşlerini, dostlarını hep kendi çevrelerinden seçmişlerdir.” (Ardalı,2014:144) Özetle, bir topluluk ötekileştirildiğinde uyumsuzluğu meşru olarak görmektedir. “Onlar zaten beni kabul etmiyor, ben de onları bu sebeple kabul etmiyorum” şeklinde bir zihin yapısı zamanla oluşmaktadır. Bu suretle, yerliler ve mübadiller kaynaşma konusunda çok uzun zaman başarısız olmaktadır. Bu durum çoğu göç sonrası oluşan bir durumdur. Yeni kuşaklarla birlikte uyum süreci ancak atlatılabilmektedir.

*Ah Mana Mu*¹³ romanında ise romanın kahramanı Rena’nı kızı Evrehe, ilk geldiği sıralarda yerli halk ile ilişkisini şu şekilde ifade etmektedir: “Sokağa çıkmaya korkuyordum, çünkü herkes bir garip bakıyordu. Burada insanların bizi kabul etmesi uzun yıllar sürdü. [Rena’nın kızı Evrehe yine toplumda kendilerine karşı gösterilen önyargıyı dile getirmektedir:] “-Biraz büyüdüğümüzde sokağa çıkardık diğer çocuklarla oynamak için; ama kaçarlardı bizden. Oynamaya kalsalar anneleri koşar çekiştirirlerdi. Bir türlü anlayamazdım nedenini. İçten içe annem yüzünden, o komşularla hiç konuşmuyor, onlar da çocukları ile oynamamıza izin

¹² Ferda Bozoklar Ardalı (2014). *Sinesâf- Düşlerde Kalan Mübadele*, Ankara: Kanguru Yayınları.

¹³ Handan Gökçek (2010). *Ah Mana Mu*, İstanbul: Pupa Yayınları.

Yunanca: *Ah Mana Mu*=Ah Anneciğim.

vermiyorlar, derdim.”(Gökçek,2010:328-329) Yerli halk, romanın geçtiği Tarsus’ta mübadillerle ilişki kurmaktan çekinmektedir. Daha önce de değinildiği üzere, mübadiller bir korku nesnesine dönüşmüşlerdir yerli halkın gözünde. Romanda, Türkçe bilmeyen Rena, zaten Sakuş adlı bir Müslüman ile evlenerek Türkiye’ye gelen bir Ortodoks’tur. Bu sebepten ötürü yerli halk da ona hep kötü bakmakta, çocuklar bile çocuklarıyla sokakta oynamamaktadırlar. Benzer bir sahne Çağan Irmak’ın *Dedemin İnsanları*¹⁴ filminde de canlandırılır. Mahallenin çocukları mübadillerin mahallesini basıp evleri taşlarlar. Çoğu evin camları kırılır ve çocukların kafası yarılr.(Irmak,2011) İzmir’de geçen filmde ötekileştirmenin şiddete dönüştüğü görülmektedir. *Ah Mana Mu*’da ise şiddet psikolojik boyutta kalmıştır. Mübadiller sert bir dışlanmaya maruz kalmışlardır.

Ayrıca,mübadillerin kendilerine karşı gösterilen reddediş, aşağılama ve şiddet ile yerli halktan ayrı ve kendi içine kapalı bir düzen kurduğuna değinilmişti. Zira bu noktada göçmenlerin uzun yıllar yine kendi ararların evlendiklerini de eklemek gerekmektedir. Mübadele öncesinde görülen dinler/cemaatler arası evlilik sorunu mübadeleden sonra da devam etmektedir. Mübadele öncesinde Rumlara kız vermeyen yahut oğlunu bir Rum kızıyla evlendirmek istemeyen Müslümanlar ta da tam tersi düşünülebilir; mübadele sonrasında aynı muameleyi mübadillere yapmaktadırlar. Onlarla evlenmeyerek onları toplumun dışına itmektirler. Romanda, “[Evrehe’nin kocası;] Evrehe ile evlenmek istediğini ailesine açıkladığında annesi küplere binmiş, *O dilsiz gâvurun kızını mı getireceksin bana gelin diye, demişti.*”(Gökçek,2010:23) Bu durum hem dil hem de din konusuyla alakalı bir noktadadır. Din açısından bakılırsa, mübadillerin, özellikle de Müslüman veya Hıristiyan biri ile evlenip Türkiye’ye yahut Yunanistan’a gelenlerin eski inançlarını değiştirme konusunda bir saplantı içinde oldukları ortadadır. Kimi göstermelik olarak dinini değiştirmiş kimi ise gerçekten ihtida ederek veya sadece evlenerek göç etmiştir. Rena da bunlardan birisidir, gizli bir biçimde inancını sürdürmektedir. Bir noktada, inanç karşısında samimiyetsizliği doğursa da insanlar Hıristiyanlığı veya Müslümanlığı terke etmek istemediler, gizliden gizliye ibadetlerini yapmaya devam ettiler.

Daha önce de değinilen bir takım adlandırmalar Yunanistan’daki boyutu ile bu romanda da aktarılır: “Türkiye’den gelen göçmenlere çeşitli isimler takıp onları kışkırtıyorlardı. Yanlarına yaklaşıp, *Tourkosporoi* (Türk tohumu), *Yiaourto vaptismenoi* (Yoğurtla vaftiz edilenler), *Anatolies* (Şarklılar), diyorlar, bunun üzerine sık sık kavgalar çıkıyordu.”(Gökçek,2010:211) Bu adlandırmalar da Yunan toplumunun mübadillere bakışını yansıtmaktadır. Bu örnekler yine çeşitli kalıpyargıların hem Yunanistan hem de Türkiye’de

SONUÇ

Görüldüğü üzere mübadele temalı romanlarda sıklıkla dil, din ve fiziksel özellikleriyle ötekileştirilen mübadiller yeni vatanın *istenmeyenleri* konumuna gelmişlerdir. Burada değinilen eserlerin yanı sıra; *Hasret* (2013), *Bir Avuç Mazi* (2013), *Mübadele Günlerinde Aşk* (2014), *Mübadil* (2014) ve *Girit Toprağından Tarsus’a Çilek Kokulu Üzüm* (2015) romanlarında da ötekileştirme aynı diğer romanlarda ele alındığı biçimiyle yer almaktadır. Birçok adlandırma, lakap, benzetme, hakaret ve aşağılamaya maruz kalmış olan mübadillerin yeni vatanlarında yerli halk ile arasında devlet eliyle kurulamaya çalışılan birlikteliğin sorunlu yanları romanlara konu edilmiştir. Mübadiller, her yerleştikleri şehirde, köyde birer korku nesnesine dönüştüğü romanlarda sürekli olarak vurgulanmaktadır. Sonuç olarak; eksik dinli, düşmana benzeyen, dilsiz, anlayışsız, cahil, fakir, hırsız gibi kötü özellikler atfedilen mübadiller Türkiye’nin bir tek tip vatandaş yaratma özleminin önünde durmaktadırlar. Akabinde, Türkiye’nin içte geliştirdiği politikalarla birlikte mübadiller ikinci kuşaktan itibaren genel vatandaş özelliklerine uyum göstermeye başlamışlardır. Bu uzun ve olumsuzluklarla dolu süreç zaman içerisinde bir mübadil kimliğinin oluşmasında bir bakıma itici bir güç konumundadır.Yakın bir zamana kadar mübadillik, yukarıdaki önyargı ve ötekileştirmelerden ötürü, unutulmuş bir kimliktir. Toplumdaki demokratikleşme ve en önemlisi şehirleşme ve bireyselleşmeyle birlikte önyargıların azalması yahut başka ötekiler bulunmasıyla birlikte mübadil kimliği bugün öteki olmaktan azadedir. Keza, günümüzde ilgi odağı, araştırma konusu ve popüler bir alan olarak ilgi de görmektedir. Mübadele romanlarıyla birlikte nostaljik bir anımsama ve bir kültürel zenginlik olarak bakılmaktadır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında halk tarafından hor görülen mübadiller bugün edebiyatıyla, mutfağıyla, kültürüyle birlikte bir ilgi ve beğeni noktasına gelebilmiştir. Burada en önemli nokta mübadil kuşakların daha iyi eğitilmiş olması, içine kapalı yapıyı kırıp birer eşit vatandaş olmalarıdır. Bu mübadil kesim toplumdaki algıyı zaman içerisinde olumlu yönde değiştirmiştir.

KAYNAKÇA

ARDALI, Ferda Bozoklar (2014). *Düşlerde Kalan Mübadele*, Ankara: Kanguru Yayınları.
ERTUL, Nurten (2006). *Kimlik*, İstanbul: NESA Yayın Grubu.

¹⁴ Çağan Irmak (2011). *Dedemin İnsanları*, İstanbul:Ay Yapım.

- GOULARAS, Gökçe Bayındır (2012). "1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Günümüzde Mübadil Kimlik ve Kültürlerinin Yaşatılması" *Alternatif Politika*, C. 4, S. 2, ss. 129-146
- GÖKÇEK, Handan (2010). *Ah Mana Mu*, İstanbul: Pupa Yayınları.
- GÜRBÜZ, Yılmaz (2008). *Mübadiller*, İstanbul: Elips Kitap.
- IRMAK, Çağan (2011). *Dedemin İnsanları*, Ay Yapım.
- KEMAL, Yaşar (2011). *Karınca'nın Su İçtiği - Bir Ada Hikâyesi 2-*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- KOUFOPOULOU, Sophia (2007). "Türkiye'de Müslüman Giritliler - Bir Ege Topuluğunda Etnik Kimliğin Yeniden Belirmesi" *Ege'yi Geçerken*, Editör: René Hirschon, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ÖZYÜREK, Ali Ezger (2007). *Muhacirler*, İstanbul: Laika Yayınları.
- YALÇIN, Kemal (2011). *Emanet Çeyiz*, İstanbul: Birzamanlar Yayıncılık, 10. Baskı.
- YILMAZ, Elif (2011). "Demirden Leblebi: Girit'ten Ayvalık'a Yerleşen Girit Mübadilleri" *Sosyoloji Dergisi*, S. 22, ss. 157-189.